

ԵՐԱԺԵՏԱԳԻՏԱԿԱՆ

ՀԱՅՈՑ ԱՌՈԴԱՇԱԿԱՆ ԴՐՈՒԹԻՒՆԸ

Ա. ՍԱՂՄՈԽԵՐԳՈՒԹԻՒՆԸ

ՔԱՌԱԼԱՐՆԵՐՈՒ ԴՐՈՒԹԻՒՆԸ. — ՍԱՂՄՈԽԵՐԳՈՒԹԻՒՆԸ. —

ԸՆԹԵՐՑՈՒՄԸ ԵՒ ԻՐ ՏԱՐՐԵՐԸ՝

Ա. ԱՄԱՆԿԱ, Բ. ՇԵՇԱԼՐՈՒԹԻՒՆ, Գ. ՎԵՏԱԴՐՈՒԹԻՒՆ

Հայ ժողովրդային և եկեղեցական երաժշտութիւնը չի հանդէիր եւրոպական մեծազօյն եւ փոքրօյն ձայնաշաբաթութեա (Tonality) հիման վրայ, այլ բառապահեալ դրութեան վրայ, պայմանաւ որ երր ժամեակներ իրարս զջթայենք՝ նախորդ քառեակին վերջին ձայնը յետնորդին առաջինը լինի: Հայ երաժշտութեան պիտական քառեական է մեծազոյն բառեակը (Dur Quartet), որուն սկիզբի եւ վերջին ձայները միշտ անփափու միշտ անկեղալները եւ փոփոխութիւն:

Այս վեց քառեակներուն զանազան շաղկագումներում եւ կերպութիւն հայկական քուր եղանակները: Սաղմուերգութիւնը կ'առաջարածութիւն հանեալ կերպութիւն:

ա) Սաղմուերգութիւնը: Հայ լեզուին մէջ համապատասխան բառը կը նշանակէ սաղմուասացութիւն Անիկա, երբիւն միջին տեղը կը բառաւէ Այսպէս, երգորէն կ'արտասանուին առաջոր, արհնաւթիւնը, առօքքը, հին կոտարանը (ի բաց տակալ մարդարական գիրքերը):

բ) Ջրուցերգի: Երաժշտական որոշ հիմ մը և հայականութիւն մը կ'ենթադրէ արդէն:

1) Փիմ, երկու մենքրգուներու փոխիփոխ սաղմութիւնը: Փիմին պարունակի (Umfang) է փոքր եռեակ (kleine Terz) մը, ինչպէս՝ ց - ա - ս Ե՞տական համարները առաջարած միջին բառեալութիւնն անեցող երկու մասերը կը բաժնութիւն Առաջին մասին առաջին բառը ց - պ կ'ակսի, և մինչև նայն բառին շշտառուից՝ կը կրնաւի. այսինքն՝ շշտառակ վանկին վրայ ց - ս ա՛ւ կը բարձրանայ: Նոյն այս մայնին վրայ կը բառաւի միջինը մինչև առաջին մասին վերջին բառին շշտառիլը, երբ շշտառակ վանկ կը բարձրանայ: Առաջին մասին առաջին մասին վերջին բառին շշտառիլը (Ruheton) է կամ աւարանպիր (Schlussston), և անդամ մը միայն կ'երգութիւնը կ'երկորդ մասն ևս նոյն կերպով և եղանակով կը գործադրութիւն, ոս զանազանութեամբ միայն որ, ց - ա - ս ձայներու շարայացութիւնը կը փիմու ց - ս - ա - ի, ց - ս սկզբանայն (Anfangston) է, ի - ս - ա առաջին բառին աւատանը (Accentton = շշտառակ ձայնը), և ա - ս առաջին համարին երկրորդ մասին վերցանայիր կամ աւատանընը Բատ այս որմ, ամէն սական զրոյներուն կը գործադրութիւն կ'երկու մենքրուղներու կողմէ: Վերջին համարին միեղին երկու գանկերը իյման ենեակի սպանով մը ն - ս կ'երգութիւն: Փիմին յօրինաւածքին հետեւայ սպանուածք կուտանք հաս:

Փիմին առաջին մասը		
Ակզբանաձայնք	Շեշտառաձայնք	Աւատաձայնք
g	ց ա ս	ս
Փիմին երկրորդ մասը		
g	ս ա	ա
Վերջին համարին երկրորդ մասը		
g	ս ս ս	ս ս ս

Սակայն երբ սաղմօսին առաջին մասին վերջին բառը միայն է և մասնաւոր չելա մը չունի, այն առեն ձայնը աւարտածայն եղաղ ծին կը բարձրանայ, վերջնին բառին վերջընթեր չեշտեաւ զանկէն սկսեալ:

(Սաղմոն ջ. 4)

Իր հշուաթային յօրինուածքին մէջ, ընթերցումը կը հետեւ սաղաչափութեան և բանառ տեղանքեան:

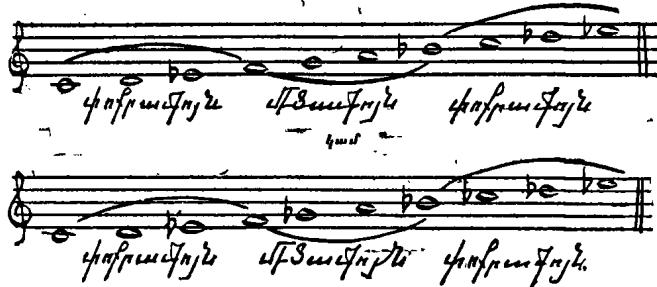
2) Թարոզ: Զայներու որոշ շարայարութեամբ մը շարդառուած է անիկա՛: թէս միւսնոյն ձայնին վրայ գիմաւորաբար պոյոյն կուգայ: Անը պարտնակն է պար հեղինակ (reine Quinte) մը, ինչպէս ծ-ա-և Առ ի յօւսաբանութիւն՝ քարոզի յօրինուածքին հետևեալ ասիստակը կուտանք:

Թարոզին առաջին մասը				
Ակզինաձայնք	Petteia(*)	Ենշտաճայնք	Աւարտումին	Աւարտաձայնք
d e g	g	g a g-nis-e-nis-g		g
		Թարոզին երկրորդ մասը		
d e g	g	g a g g-a-g..g-e	e	
		կամ [g-es-g..g-es]		es

Զեն դործածուիր հետևեալ ձայնամիջոցները. e(es)-a, a-(es), d-a, a-d: Ամէն բառի իւրաքանչիւր վանկ ձայն մը միայն առնի: Բացառութիւն կը կազմէ սակայն առաջին մասին վերջին վանկը:

(*) Նոյն ձայնին յանախակի կրկնութիւնը, կամ ընթերցումին ընթացքին մելոտիային մէջ՝ կրկնուած զիսաւը ձայնիւ:

3) Հին Կոսակարանի մարդարեական գիրքերուն և Աւետարանին զրուցեզը (Recitativ) արդէն եղանակառ է: Առաջինները՝ ամեն մարդ կրնայ կարդալ: Բայց Աւետարանը միմիայն եղանական ներու կոչմէ կը կարդացուի: Երիւքն ալ կը պարունակն քառեակներու հանեալ չկիշտաները:

Պարունական թերթ: Մարդարեական գիրքերուն և Աւետարանին զրուցերուն նախ է թեան համաձայն կ'երգուի: Գլխաւոր քառալարը մէշտեղը կը դուռուի:

Լեզուն առօգանական նշանները ցոյց հուտան կամ բազամայնի մը երկարումն ու ազատը, կամ կարևոր բառի մը շեշտամը, և կամ զանազան նախապատճեանց իրարմէ անշատումը: Պարագան նոյն է նաև զրուցերքին մէջ: Նոյն այս նշանները ցոյց հուտան կամ ամանակ, կամ ձայնի մը շեշտամը և կամ կը համապատասխան որոշ ձայնավիշտներու և կը կերտեն ճայնանկարում զանազան առնածեներ (Kadenzformeln): Վերոյիշեալ կիրակութեանց համաձայն, զանազան երեալ բուռերուն ջանել, բ. Անամեններ (Dauerszeichen), թ. Ենեւր և գ. Անսպարուեան հանեներ:

(Ա) Անամեններ: Ամանակային հնաեալ երկու նշաններն միայն գոյս թիւն ունին. ա) սուդ,

ա) որ անեշտ վաճէ մը մտաւորապէս այշափ կը ողէ, և բ) եկաս մը շեշտառ վաճէ մը անօրոշ չափով կ'երգարէ: Երեւոքն ալ բառի մը շեշտառ վանկերուն բազամայններուն դրայ կը դրուին: Անոնք հան միայն կը դորժածաւին, ուր ընթերցումի ընթացքին սովորականէն, աւելի երջարաւ կամ ազատ կը պահանջուի: Հնանեալ աներներու են ամանակներու սովորական արժէքները.

1) Անշեշտ վանկերու համար

2) Շեշտառ վանկերու համար

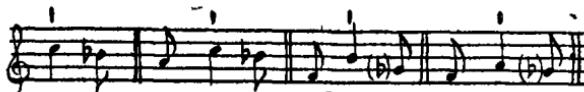
3) Անորակէտի, կէտի և բութի համար

4) Վերջակէտի համար

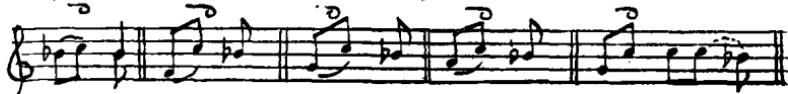
Դորժածական են Նմանապէս եռակապն (Triole) և իր Նմանները: Ընթերցումի սկզբանուրութեանին համապատասխան ձայնանկումի բանակեններ թիւ մը դանդաղիով կ'երգուին: Հանդիսուր ազատ է, մտաւուանդ վերակէտային ձայնանկումի բանաձեւեանց պարագային Անօրութ է ակայալ վըրը մերձաւորարար տրամադրութեան արժէքներուն խափու կիրարկիւ, այլ բաւականական զանակ պանակ իրեր: Հիմ նկատելով քանի որ այս տեսակ ընթերցումը երգալ իսոսակցութեան մը է Ամանակին և անդադար ընթանապէս միենալ անզութիւն ունին:

(Բ) Ենշաղարգարիմ: Հայերէնի մէջ շեշտը բառի մը միշտ վերիի վակին դրայ կ'իյնայ, ասակայ երբ այս վերիին գերմանէրէին վերապան կ օվին համապատասխան, այն առան շեշտը կը դրուի վերիինները վանին դրայ: Կոնակներուն պարագային կիշտը տառանին վանկին դրայ կը հանգիի: Ենշտառը բառի մը կամ նախագառութեան մը բարձրագոյն կէտը ցոյց կուսան: Հնանեալ աներներու են շեշտառշանները:

ա) Ենեւր, որ կը համապատասխանէ զարմացական նշանին (Ausstufungszeichen): Շեշտառուն դիմաւոր ձայնը, ոտքարարը, վերին բառապարն (Tetrachord) փոքր կամ մեծ երկներն (kleine oder grosse Sekunde) է ինչպէս օք կամ օ': օքը առանելապէս կը դորժածաւի սրառաչար հատուածներու մէջ: Սակայն եթէ իրեայալուրդ միքանի շեշտեր պատահն, այն առան կարդի չ շեշտե՞՝ պատառէն կամ աստիճանարար ինցիդենտ և բարձրացնե՞մ ձայնը: Այս պարագային ամենէն առանի գործական են զիստան բառապարն եռականիւն ու բառականիւն (Quarte), ինչպէս նաև վերին բառապարն մեծ կամ փոքր երկներ, ա, բ, օք և գ: Ենշտառդութեան բարձրացնը և ինուզ փորիմութեան ուղղակի կախում են յալորի կիսապարտթեան նշաններէն: Սակայն երբ շեշտառ բառը միավակն է, ան շեշտառութեանը կ'ինչէ յալորի բառին դրայ: կամ անմիջապէս և կամ չ շեշտառ ձայնին կրկնութեանէնքը, բայց երբ բարձրացնին այն առան: աստիճանարար կամ ոստմամբ եղած այս բարձրացնումը կը կանկէ զայն որուն կը միացուի իլման այն յառաջատութիւնը (Absteigungsprozeß) դո՞ր կը ներկայացնենք:

բ) Հարցանե՞ս...՝ որ ցոյց կուտայ աստիճանարար կամ սուտմամբ եղած ձայնի բարձրացում մը դէպի օք կամ օ՛ ձայնը և — անմիջապէս. և կամ նոյն ձայնին գրկնութենէն վերջ՝ իսկառ- համար մը դէպի և, ինչպէս.

Հեշտաձայնին (Betonungston) պարզապէս միացնելով կէտաղութեան ձայնանկումի բանաձեւենք՝ կը սու- նանգ օքենու բանաձեւենք (Accentformeln):

Դ) Եկանութիւնն ծրածական նախադասութիւն կերտող նշանները չորս են:

1) Միջակէ ՝-՝, որ Կօլոնին և Semikolonին կը համապատասխանէ: Անիկա ձայնի անկում մը ցոյց կու- տայ զիսաւոր բառալիքին բառակին դէպի Միջակը (Prime), կետևեալ անկումի ձևերով(1):

2) Սուրակէ ՝-՝ որ Կոմմաին կը համապատասխանէ: Անիկա ձայնի խոնարհում մը ցոյց կու- տայ զիսաւոր բառալիքին բառակին դէպի մեծ կամ փոքր եւկանակը, կետևեալ անկումի ձևերով:

3) Բոլը ՝-՝, որ պարզաներու համեմատ կը համապատասխանէ Կոմմաին, Կօլոնին, Semikolonին և անչափէ նշանին (Gedankenstrich), երբ պարբերութեան մը և կամ բառի մը բացառ- բութիւն տալու հարք ներկայանայ, այսպէս: — Կոմմա: Յիսոս', բազուոր Հոկից — Կօլոն: Այսուն- ենք: Օրէնքն ուոր են — Semikolon: զրծեամբ այսու յամենանի օրորթիէն: Եւ այլում ուոր հասանիցի նեզ ակն աւնել — Անշառէն նշան: Ես նոց իշխանութիւն որդիս Ասուույ լինել՝ — որոց հաւասացն յանուն նորու Անիկա ցոյց կուտայ ձայնի աստիճանական էջք մը — քիչ անդամ բարձրացում — զիսաւոր բառալիքին բառակին դէպի եւեակը, ձայնանկումիշնետեալ ձևերով.

Բուր-ձայնանկումի բանաձեւենք, սովորաբար, յաջորդ նախադասութեան կը կցուին առանց որկէ դադարի:

4) Վերտանէ ՝-՝ որ Պոնկին կը համապատասխանէ: Անիկա ցոյց կուտայ ձայնի էջք մը և կամ բարձրացում, և կամ միմիկան բարձրացում մը՝ զիսաւոր բառալիքին դէպի բառակուն վրայ միայն դրժագրաւոզ զանազան տեսակ իրարմէ համառու և երկար ձայնանկումի բանաձեւենք:

Բառակը.

(1) Ձայնանկումի իրարանչիւր բանաձեւէ ետք կարելի է կամ ըստ կամ հանգիլ եւ կամ նախա- դասութիւնը յաջորդին կապելով շարունակիլ:

(2) Կապով մը նշանակուած ձայնանիշներուն տակ մէկ գանկ միայն կը դրուի:

Վերջին թիւմ վանկերու երկար և շայն վերցա.

1 2 3 4 5 1 2 3 4 5 1 2 3 4 5
սորովուանց համար.

accelerando

1 2 3 4 5 1 2 3 4 5

1 2 3 4 5 1 2 3 4 5

1 2 3 4 5 1 2 3 4 5

1 2 3 4 5 1 2 3 4 5

Նախադասութիւններն ցոյց տուող նշանները (Satzzeichen) գիծին վրայ կը գրաւին, որոցմէ բացառութիւն կը կազմէ միայն բութը որ բարի մը վերջին գիծին վերև կը գրաւի, չեզ ուզուութեամբ վերէն վայ իշնելով, այսպէս — թիւուա՝ թիւուա շրէից,

Ուրեմն կը տեսնաւի որ իւրանմիջն կետարութեան եւամ զիւաւոր բառապարին մէկ ուռ ձայնափնակին կը համապատասխան եւ թէ՝ առողջանութիւնը մեծազոյն բառաւոր (Dur-Tetrachord) մը կը կիրէտ.

Եեշտածայնին միացնելով կէտարութեան ձայնանկումի տարագները, կը ստանանք տեսային բանանեւութիւնը, ինչպէս.

ՃԵՂՄ ՎԵՐՋԱԿԵԿԵՐ

ՃԵՂՄ ԿՐԿՆՈՎԸ ԱՎՈՐԱԿԵԿԵՐ

Ցիւտակութեան արժանի են նմանապէս սկզբնաւորութեան եւ վեցաւուորութեան բանաձեւները Սկզբնաւորութեան բանաձեւներ կրնան ըլլալ. 1) բնեցումի մը սկզբնաւորութեան բանաձեւներն ու 2) նախառաւութեանց սկզբնաւորութեան տաղակներ:

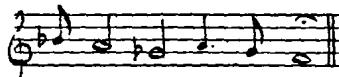
Առաջինները — որոնք սկրչակէտային ճանանկումի տարագննը են — կը սկսին ա) բարձագող բառեակ-սոսումնի մը զինուու հանարք միակէ (Primo) դէպի բառեակը, բ) ասիմինակուն բարձագումոյ՝ նոյն բառ ալարին միակէն դէպի բառեակը. գ) նոյնինն բառեակով: Երեք պարագաներուն ալ, գլխաւոր քառեակը սկիզբէն իսկ յաճախակի կը կրնաւմի. ինչպէս.

Ոմանք սակայն՝ անկանոն կերպով՝ ելման եռեակի կամ հնգեակի սսումով: Այնչեւ իսկ փաքք երկեակով կը սկսին: Նախադասաւութեանց սկզբնաւորութիւն կերտող բանաձեւներն կրնան ձ-օ՛ ձայնամիջոցին որ և է մեկ ձայնով սկսին. ըստ այս կերպելով նախադասութեանց սկզբնաւորութեան զանազան բանաձեւներ: Վերջաւորութիւն կերտող բանաձեւներն են.

Մարդարէական գիրքերու ընթերցման համար.

— Վերջին երկու քը առաջիններուն շնչեալ (transponiert = վոխագրեալ) ժհ երն են —
նոր կոտակառանի համար ընդհանրապէս.

պատարագի մէջ.

Կէտագրութիւնն ու չեշտադրութիւնը միասին հնդեակի ծայնամիջոց մը կը կերտեն ֆ-ց-ա-բ-ս
կամ ն-ց-ս-ա-բ-օ՛ ։ ձ. և է ձես ձայները՝ որոնք իրեւ եղանակային թիւում (melodische Biegung) միայն նկատի առնեած են՝ կէտագրութեան և շնչագրութեան ձայներուն հետ ծնունդ կուտան քառարերուն չորս տեսակներու և փոխացած ուրեակի (verminderte Octave) մը. դ-ձէս
Զորս քառարերներու նետեանաներն են. ա) մեծոցոցի. 1) ֆ-ց-ա-բ և 2) փոր երեկակզ, բ-ց-է-ճ-է-ս
ց-ս-ա-ն-բ բ) փիգրացոյն (Moll). 1) ս-ճ-է-ս-է և 2) փոր երեկակզ, բ-ց-է-ճ-է-ս
Սազմուներուն եղանակային յօրինուածքին շուրջ մանրամանորէն պիտի խօսինք Ութ-Ցայ-
ներու գրութեան մէջ, քանի որ Ութ-Ցայն եղանակներով կ'երգուին անենք:

(1) ձես ձայնը միմիայն վերջաւորութիւն կերտող բանաձեւերուն մէջ կը կիրարկուի,

(Յովհաննու Աւետարան, Խ. 15)

Բայազելիցիք.

Ապորակէց.

Արքի ա մէ գուրանի ջիռու սփերիսկու պր ըստ ըստ հաննան նու,
Ակուսմիք.

Ապորակէց Շպիլն. Բայազել սպորտէց

Ապէրն մեր ջի սուսիրիս զո՞ս ա - աէ: Ան սէ ցնա ջի սուս,
Հեշտ-բար. Բայազել-սպորտէց նախ. սկզբն. Բայ-բար

Կին դո՞ւ ջի լսա, զո ինչ լիս, նը մտ այս պարու սէ ցաւ-
նան. ակալ նամարութ.

Միզակէց Երկար-բար նախ. սկզբն.

Իէ պարզիպանի ցէ, ա ոէ ցը նա. Աղքէ իէ իէ դու
Բայազել բար Հեշտ-սպորտէց Բայազել-սպորտէց

Բար յէր ըզ նա ա ան ինչ, ո՞ւ ե դի՞ւ ըզ նա
սպարութի Բայազել կամ:

չի են ա ոից ըզ նա չի են ա ոից ըզ նա

Առ ի լուսաբանութիւն, կուտանք՝ հետեւու, շիշտերու և ամանակներու բազդատական հետեւու առանձինը, միանալած նաև անհնց նշանակութիւնը: Այն ձայները որոնք որնէ ցուցում չունին՝ կը իշխեք անցնի (Ուերգանցուն):

ԿԵՏԾՈՒԹՅՈՒՆ ԵԵԾԾԵՐՈՒԹՅՈՒՆ ԱՄԱՆԱԿՆԵՐՈՒԹՅՈՒՆ ԲԱՂԱՍԱԿԱՆ ԱՆԻԽՈՍԱԿ									
$\mu_{\text{իւ}}$		$\nu_{\text{անք}}$		$\omega_{\text{անեներ}}$		$\zeta_{\text{անք}}$		$\varrho_{\text{անեներ}}$	
$\zeta_{\text{արգիլ}}$	$\nu_{\text{անք}}$	$\omega_{\text{անեներ}}$	$\zeta_{\text{անք}}$	$\omega_{\text{անեներ}}$	$\zeta_{\text{անք}}$	$\omega_{\text{անեներ}}$	$\varrho_{\text{անք}}$	$\eta_{\text{արունակական}}$	$\eta_{\text{արունակական}}$
ԿԵՏԾՈՒՐՈՒԹԻՒՆ:									
1	1	.	$\frac{2}{4}$	$\mu_{\text{իւ}}$	1	:	Kolon	1	f
					2	;	Semikolon		
2	2	,	$\frac{2}{4}$	$\omega_{\text{արգակիւ}}$,	,	Komma	2	g ges
					1	,	Komma		
3	3	,	$\frac{2}{4}$	$\mu_{\text{ութ}}$	2	:	Kolon	3	a
					3	;	Semikolon		
					4	—	Gedankenstrich		dés
4	4	:	$\frac{4}{4}$	$\eta_{\text{երկակիւ}}$.	Punkt	4	b
ԵԵԾԾԵՐՈՒԹԻՒՆ:									
5	1	/	$\frac{1}{4}$	$\zeta_{\text{եւա}}$	1	!	Ausrufungszeichen	5	cés
					2	,	Komma		
6	2	*	$\frac{1}{4}$	$\zeta_{\text{արցանիլ}}$?		Fragezeichen		
ԱՄԱՆԱԿ									
7	1	'	\circ	$\mu_{\text{երկար}}$	\circ		Fermate		
8	2	*	$\frac{1}{16}$	$\omega_{\text{ուղ}}$	ω		Sechszehntel		

Գերանիներն պարզաբնակ ՊՍԱՆ ԱՐԱՐԱԿԱՆ

ԿՈՄԻՏԱՆ Ա.ԱՐԴԱԿՈՎԱՆ
Sammelbände der Internationalen Musikgesellschaft 1899

ՄԻՒՌՈՆՕՐՀՆԵՔ ԱՆԹԻԼԻԱՍԻ ՄԷԶ

Մարտի վերջին կիրակին, վաղը, երբ սիմոնի ներկայ թիւը մամոյ յանձնուած կ'ըլլայ արդէն, վնաթիւասի կաթայիկանիստ եկեղեցուն մէջ տեղի կ'ունենայ ո. միռունի օբնութիւն, կիլիկոն թմբուն նորուոր պահքին համար: Թէև, անկառակ եղած պատուավիր հրաւերներուն, կարելի չեղաւ Ս. Աթոռու հզոմ նորկայացուցի ունենալու նույիքարժութեան այդ եկեղեցական հանդակնին, բայց Ս. Պատրիարք Հայոք և բոլանդակ Միաբանութեան պատագին սրբոյ հայոք կը զգան ինքզիւնին՝ կիլիկոյ առաջարին հայ տողավարդին համար մանակառապէս և չայ եկեղեցոյ համար ընդհանրաբար նշանակալից այդ խորհրդականարարութեան ազգած հոգիոր բեկերամքին: Ամենուս, ինչպէս բազմակ հայութեան, իդէն է որ Սոյ Նժենեացած աթոռին բարեյաշող վերակադրութեան տեսակէամի՝ այս կը նախակն և ազգային հանդէց խրախոյսի է. Կոր սկնորութեան առիթ մը ըլլայ թէ Աթոռակալ և Աթոռակից զոյլ Կենենուն և թէ՛ իրնց եկեղեցական զատուն և ամբողջ ժողովը համար:

Գույք Անթիլիասի գետինին գնման և ազգային սեփականացման հացին, որուն պիտի անդրադառնանք յախորդիւ, ի խոր սրաք կը ցանկանք որ լիուլի յաջողութեամբ պահուսին այդ մասին